

NAMUNALI FUQORO LOYIHASI VA UNING ISTIQBOLLARI

Abdunazarov Sevdiyor Dilshod o'g'li

Ichki ishlar vazirligi Akademiyasi

3-bosqich 320-guruh kursanti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola orqali muallif jazo va huquqbuzarlik tushunchasini, jinoyat kodeksida ko'rsatilgan javobgarlikning muqarrarligi prinsipini sharhini, javobgarlik tushunchasini jazo tushunchasidan faqli tomonlarini, namunali fuqoro tushunchasi, unga qo'yiladigan talablarni, bu mexanizmni kelgusida qo'llash istiqbollarini, namunali fuqorolar uchun rag'batlantirish choralari bo'yicha o'z takliflarni berib o'tganlar.

Kalit so'zlar: *Jinoyat, huquqbuzarlik, jazo, javobgarlik muqarrarligi, jinoyat prinsiplari, namunali fuqoro, rag'batlantirish choralari.*

АННОТАЦИЯ

Посредством данной статьи автор разъясняет понятия наказания и правонарушения, обзор принципа неотвратимости ответственности, закрепленного в уголовном кодексе, различия понятия ответственности и понятия наказания, понятия образцового гражданина, требования к нему, перспективы дальнейшего использования этого механизма, поощрения образцовых граждан, внесших свои предложения по мерам.

Ключевые слова: *Преступление, правонарушение, наказание, неотвратимость ответственности, принципы преступления, примерный гражданин, меры поощрения.*

ANNOTATION

Through this article, the author explains the concept of punishment and offense, the overview of the principle of inevitability of responsibility specified in the criminal code, the differences between the concept of responsibility and the

concept of punishment, the concept of a model citizen, the requirements for it, the prospects for the future use of this mechanism, incentives for model citizens who gave their suggestions on the measures.

Key words: *Crime, offense, punishment, inevitability of responsibility, principles of crime, exemplary citizen, incentive measures.*

O‘zbekistonda jadal suratlar bilan demokratik huquqiy davlatni qurish hamda fuqarolik jamiyatini shakllantirish ishlari amalga oshirilmoqda. Shu maqsadlardan kelib chiqib, jamiyatimiz a‘zolarining huquqiy madaniyatini oshirish, aholining huquqiy va siyosiy bilimlarini kuchaytirish ustuvor vazifalaridan biri etib belgilangan. Xalqimiz asrlar davomida qonunni hurmat qilish, ularga itoatkorlik va rioya etilishining shartligi borasidagi rishtalarni shakllantirib, odillik va insonparvarlik prinsiplarining uyg‘unligini ta‘minlab kelgan. Hozirgi kunda jinoyatchilikka qarshi kurashish va huquqbuzarliklarni profilaktika qilish huquqni muhofaza qilish organlari tomonidan oldindan turgan enag asosiy vazifalardan biri bo‘lib kelmoqda.

Jinoyat- Ushbu Kodeks bilan taqiqlangan, aybli ijtimoiy xavfli qilmish (harakat yoki harakatsizlik) jazo qo‘llash tahdidi bilan jinoyat deb topiladi.¹

Huquqbuzarlik — sodir etilganligi uchun ma‘muriy yoki jinoiy javobgarlik nazarda tutilgan aybli g‘ayrihuquqiy qilmish (harakat yoki harakatsizlik)² tushuniladi

O‘zbekiston Respublikasi JKning 10-moddasida Javobgarlikning muqarrarligi prinsipi ko‘rsatilgan bo‘lib unga ko‘ra qilmishida jinoyat tarkibining mavjudligi aniqlangan har bir shaxs javobgarlikka tortilishi shart ekanligi ko‘rsatib o‘tilgan. Jinoyat kodeksida mazkur qoidaning mavjudligi jinoyat huquqi normalarining barqarorligi va bir xilligini angaltib, jinoyat to‘g‘risidagi qonun hujjatlari mavqeyining oshirishga yordam beradi. Shu bilan birga, javobgarlikning

¹ O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi elektron manbaa: Lex.uz sayti <https://lex.uz/acts/-111453>

² 2014 yil 14 maydagi “Huquqbuzarliklar profilaktikasi to‘g‘risida” gi qonun 3-moddasi elektron manbaa Lex.uz sayti <https://lex.uz/acts/-2387357>

muqarrarligi prinsipi barcha fuqorolarning harakatiga nisbatan ogohlantiruvchi ta'sir kuchiga ega bo'lib, shu orqali jinoyat vazifalarining amalga oshirilishiga ko'maklashadi. Javobgarlikning muqarrarligi prinsipi birinchi navbatda jinoyat sodir qilgan shaxslarga qaratilgan va mazkur shaxslar tomonidan sodir qilingan qilmish uchun javobgarlikka oid qoidalarni o'rnatadi. Bu modda qonuniylik prinsipi va fuqorolarning qonun oldida tengligi prinsiplarining davomi hisblanib, ularni aniqlashtiradi va bir paytning o'zida ularning doirasidan bir oz chiqadi ham. Ushbu modda muayyan shaxslar doirasiga kiruvchi, ya'ni qilmishda jinoyat tarkibi mavjud bo'lgan har bir shaxs nazarda tutilgan. Shaxsning xatti-harakatlarida jinoyat tarkibi mavjudligini aniqlash javobgarlikka tortishning zaruriy belgisi hisoblanadi, ya'ni bu jinoyat qonunda nazarda tutilgan jazolovchi hamda qilmishning ijtimoiy xavfliligini ko'rsatuvchi obektiv va subektiv elementlar majmuyidir. Shaxsning qilmishida jinoyat tarkibining mavjud emasligi uning jinoiy javobgarlikka torilmasligiga sabab bo'ladi. Qonunga ko'ra, qilmishda jinoyat tarkibi mavjud bo'lgan shaxs jinoiy javobgarlikka tortiladi. Bunday talab har bir ijtimoiy xavfli qilmishda aybdor bo'lgan shaxs muayyan qonun normasida nazarda tutilgan salbiy oqibatlar boshdan kechirish kerakligini bildiradi. Ta'kidlash joizki, salbiy oqibatlar:

1. JK amal qiladigan shaxslarga nisbatan,
2. JK normalariga muvofiq javobgarlikka tortishda;
3. Amaldagi qonunlar, xalqaro shartnomalar yoki bitimlarga muvofiq chet el fuqorolarining javobgarligi to'g'risidagi masala O'zbekiston Respublikasi sudlariga tegishli bo'lmasa, xalqaro huquq normalariga muvofiq javobgarlikka tortilishda ifodalanadi.³

Shuni aytib o'tish lozimki, Jinoyat kodeksiga muvofiq, shaxsning jinoiy javobgarlikka tortilishi, albatta, jazo tayinlanishini anglatmaydi. Unga nisbatan jinoyat qonunida nazarda tutilgan boshqa huquqiy ta'sir choralari ham qo'llanilishi mumkin.⁴

³ O'zbekiston Respublikasi jinoyat kodeksiga sharh M.X.Rustamboyev Toshkent 2016 yil IIV Akademiyasi 60-bet

⁴ Qarang: O'zbekiston Respublikasi Oliy sud Plenumining 2006 yil 3 fevraldagi "Sudalar tomonidan jinoyat uchun jazo tayinlash amaliyoti to'g'risida"gi 1-sonli qarori, 2-bandi // To'plam, 2-jild. –B 225

Hozirgi kunda ko'pchilik ommaviy ahborot vositalari orqali tarqalayotgan xabarlar sodir etilgan jinoyatlar tahlil qilinganda aksariyat ko'pchilik jurnalist, bloger hattoki huquqshunoslar ham "Jinoyat uchun jazo muqarrar" degan iborani ishlatishadi. Aslida esa Jinoyat kodeksida ko'rsatilgan prinsplarda ham javobgarlik muqarrar ekanligi ko'rsatilgan. Aslida esa har bir sodir etilgan jinoyat uchun aniq jazo tayinlanadi degan qoidanining o'zi yo'q.

O'zbekiston Respublikasi JK 42-moddasiga ko'ra Jazo jinoyat sodir etishda aybli deb topilgan shaxsga nisbatan davlat nomidan sud hukmi bilan qo'llanadigan va mahkumni qonunda nazarda tutilgan muayyan huquq va erkinliklardan mahrum qilish yoki ularni cheklashdan iborat majburlov chorasidir.

Jazo mahkumni axloqan tuzatish, uning jinoiy faoliyatni davom ettirishiga to'sqinlik qilish hamda mahkum, shuningdek boshqa shaxslar yangi jinoyat sodir etishining oldini olish maqsadida qo'llaniladi.⁵

Bizda haqiqatda sodir etilgan jinoyat uchun shaxs qonuniy albatta javobgarlikka tortiladi. Bunga hech qanfay shubha yo'q. Lekin jamiyatda boshqalarga o'rnak bo'lib kelayotgan, yoshlarni to'g'ri yo'lga boshlash, adashib noto'g'ri yo'lga kirish ehtimoli bo'lgan shaxslarni bu yo'ldan qaytarish va huquqni muhofaza qiluvchi organlarga jinoyat va huquqbuzarlik sodir etilishini oldini olib, fuqorolik burchini a'lo darajada bajargan shaxslarga nisbatan huddi jinoyat va huquqbuzarlik sodir etganlik uchun javobgarlikni muqarrar qilganimiz kabi namunali fuqorolar uchun mukofotlanishning muqarrarligi tamoyili albatta bo'lish kerak. Amir Temur bobomiz o'zining mashhur temur tuzuklarida "**Mening saltanatimda kimki mukofotga loyiq ish qilsa, mukofotsiz qolmaydi, jazoga loyiq ish qilsa jazosiz qolmaydi**"⁶ deya ta'kidlagan edi. Bundan ko'rinib turibdiki biz biror kim jinoyat sodir etganligi uchun javobgarlikni muqarrar deb belgilab qoydikmi? Ana endi mukofotlanishning muqarrarligi degan prinspni kiritishimiz kerak. Shaxs nojo'ya harakatlar qilganligi uchun jinoiy yoki ma'muriy javobgarlikka tortilishini ko'rsatish barobarida, biz unga namunali xulq atvor ham

⁵ O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi elektron manbaa: Lex.uz sayti <https://lex.uz/acts/-111453>

⁶ Temur tuzuklari kitob elektron manbaa: <https://xdp.uz/uploads/documentation/12.pdf>

albatta mukofotlanishini qonunchilikda ko'rsatib, mustahkamlab qo'yishimiz kerak. Sababi huquqni muhofaza qiluvchi organlar jinoyat sodir etgan shaxsni ko'proq javobgarlikka tortishdan ko'ra namunali fuqorolarni ko'paytirish, jinoyatlarni sodir etishiga yo'l qo'ymaslikdan manfaatdor.

Namunali fuqro- jamiyatda bo'layotgan o'zgarishlarga befarq bo'lmagan, har tomonlama o'zini ijobiy jihatdan ko'rsatib kelayotgan, yoshlarni to'g'ri yo'lga boshlash, adashib noto'g'ri yo'lga tushib qolishini oldini olish yuzasidan choralarni ko'rib kelayotgan, o'zining xulq-atvori va harakatlari bilan barchaga o'rnak bo'la oladigan shaxs tushuniladi.

Namunali fuqrolar ro'yxati MFY raislari, profilaktika inspektorlari bilan kelishgan holda tuman shahar hokimliklariga ularning ro'yxatlarini har oyda bir marotaba taqdim etadilar. Hokimliklarda bu ro'yxat umumlashtirilib ularning hisobi yuritiladi.

Namunali fuqorolarni rag'batlantirishni quyidagi turlarini taklif beramiz:

1. Uning nomiga, mahalla yoki ota-onasining nomiga minnatdorchilik e'lon qilib, jamoat oldida taqdirlash;
2. Unga esdalik sovg'alar qimmatbaho esdalik buyumlar berish bilan mukofotlash
3. Manshudek namunali fuqorolarni mahallalarda "namunali fuqorolar" burchaklarini tashkil etib manashu xurmat taxtasiga chiqarish;
4. Mazkur namunali fuqorolar istiqmomat qilayotgan xonadonlarga "bu uyda namunali fuqoro istiqomat qiladi" degan belgi o'rnatish;
5. Bunday fuqrolar uchun ichki turizm yo'nalishida mamlakatimizdagi qadamjollarga imtiyozli borib-kelishlari uchun yo'llanmalar berish;
6. Namunali fuqorolarga ishga joylashish, moddiy yordam olishda imtiyoz va imkoniyatlar berish;
7. Namunali fuqoro ro'yxatidagi yoshlarni haydovchilik guvohnomasini olish uchun o'qishida va muddatli harbiy xizmatni o'tashga jo'natishda imtiyozlar berish;

8. Namunali fuqorolar ro'yxatini o'rnak tariqasida tuman va shahar rasmiy internet saytlari va ijtimoiy tarmoqlardagi rasmiy sahifalarida doimiy yortib borish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi elektron manbaa: Lex.uz sayti <https://lex.uz/acts/-111453>

2. 2014 yil 14 maydagi "Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida" gi qonun 3-moddasi elektron manbaa Lex.uz sayti <https://lex.uz/acts/-2387357>

3. O'zbekiston Respublikasi jinoyat kodeksiga sharh M.X.Rustamboyev Toshkent 2016 yil IIV Akademiyasi 60-bet

4. Qarang: O'zbekiston Respublikasi Oliy sud Plenumining 2006 yil 3 fevraldagi "Sudalar tomonidan jinoyat uchun jazo tayinlash amaliyoti to'g'risida"gi 1-sonli qarori, 2-bandi // To'plam, 2-jild. –B 225

5. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi elektron manbaa: Lex.uz sayti <https://lex.uz/acts/-111453>

6. Temur tuzuklari kitob elektron manbaa: <https://xdp.uz/uploads/documentation/12.pdf>